

Kouwe drukte

uitgave van

verzamelkring

De Doolster

1e jaargang - nummer 2 - april 1998

Omslagillustraties

In 1765 legde Rienk Jelgerhuis het winters vermaak in zijn provincie (Friesland) vast in een dertiental kopergravures die zijn afgedrukt in het boek *de Honig-Bije*. Anrie Broere heeft het sinds kort en bespreekt het op pag. 7-11 van dit nummer. De prent op de voorzijde past in een eeuwenoude boertige traditie. Op de achterzijde zien we een levendig tafereel met herberg en koek-en-zoop. Op de voorgrond een verkleumde vrouw met haar voeten op een stoof. Zo te zien beheert ze een dobbelbak of iets dergelijks. Er wappert een Nederlandse vlag, want de Friese 'pompeblèdden' zouden pas ruim een eeuw later populair worden. De schaatsen op beide afbeeldingen zijn zgn. "Keulsche redens, schaatsen wier snob van het ijzer naakt met een krul naar boven steekt" (citaat uit Buttingha Wichers' *Schaatsenrijden*, noot blz. 168).

Een greep uit de inhoud

blz

Voorwoord	3
Naamvast	4
Uitslag enquête	5
Schaatsexcursie door Wergea	6
Elf Steeden vóór 1749	7
Ook ik wil mij even voorstellen	11
Wie weet (2)	13
Herkomst onbekend (2)	14
Heulenaars (vervolg)	16
IJsmoppen	18
Wie weet (3) + (4)	23
Winterse taferelen op tegels	24
Spiralfeder-Schlittschuh	26
Vraag en aanbod	28
Westfriesse schaatsen	30
Stempelkaart (4) + (5)	32
Ideeënbus	34
Koek-en-zopie	36
Publicaties	37
Agenda	38
Van de redactie	39

Bijlage: catalogus John Wilson & Marsden Bros., Sheffield
uit de verzameling van René Diekstra, Eindhoven

Voorwoord

"Kouwe drukte" dus. Deze vondst kwam als winnaar uit de ingezonden reacties op onze prijsvraag. Er verschijnt in Ede weliswaar een ijsclub-organen onder dezelfde naam, maar daar kunnen we mee leven. Onze vlag dekt immers een heel andere lading. De naam komt (zonder voorkennis!) uit de koker van Anrie Broere. En aangezien prijzen niet worden uitgereikt aan redactieleden, zal Anrie met de eer genoegen moeten nemen.

Op de inhoud van ons eerste nummer is overwegend positief gereageerd. De vormgeving, met name de kwaliteit van afdrucken, is nog voor verbetering vatbaar, dat vinden we zelf ook. Ook het aantal misdrucken proberen we terug te dringen. Helemaal uitsluiten kunnen we dat echter niet; bel ons daarom als er iets mis is met jouw bulletin. Je hebt recht op een gaaf exemplaar!

Het aantal ingezonden reacties was overstelpend: er zijn hele stapels kopij binnengekomen. Noodgedwongen is er veel in de ijskast gezet: een zevental stempelkaarten, het koningshuis op de schaats; Goudse pijpen, ijszeilen, Hans Brinker, Multiplex en noem maar op. Er bleef genoeg over voor een heel afwisselend extra dik nummer met veel aandacht voor het Westland. De bijlage is van de weeromstuit wat dunner: opnieuw (een gedeelte uit) een buitenlandse catalogus. Volgende keer is toch echt een Nederlandse schaatsenmaker aan de beurt. Dan komt ook ons gemeenschappelijke bezit van schaatsenmakerscatalogi en prijscouranten aan bod.

Denk nu niet dat je niet meer mag inzenden. Integendeel! Met name de rubrieken Wie weet, Herkomst onbekend, Vraag en aanbod, Agenda en Ideeënbus zijn afhankelijk van jullie constante inbreng. Hartelijk dank allemaal, blijf zo doorgaan en hopelijk tot ziens op 9 mei! (zie pag. 6)

Niko Mulder

Naamvast

In de Ideeënbus van nummer 1 werd voorgesteld de verzamelkring een nieuwe naam te geven. Gerard Mingelen reageert hierop.

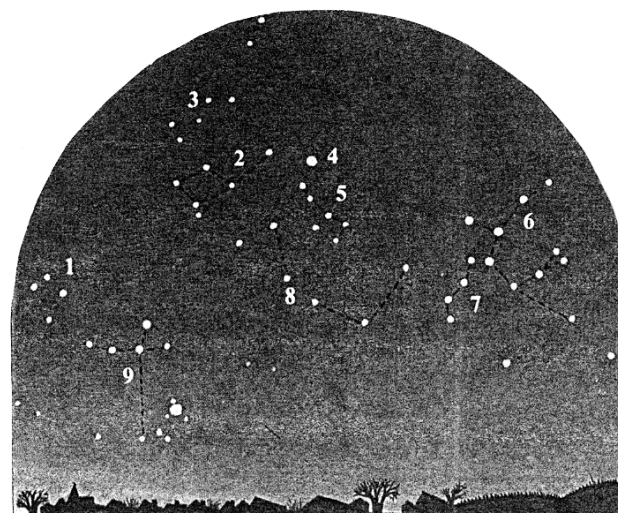
Het is dit jaar 25 (!) jaar geleden dat "De Poolster" werd opgericht. In 1973 startten Teun Sluis, Jan Biegelaar, Dick Offerman en ondergetekende de verzamelkring en kozen deze inmiddels vertrouwde naam.

De Poolster is een ster aan het firmament die heel veel waarde heeft voor de mensen die in de poolgebieden leven. Tijdens o.m. sledetochten oriënteren zij zich op deze ster en ook menig schaatsverhaal uit het verleden vertelt dat de schaatsenrijder die in het donker aan het schaatsen is, zoekt naar dit sterrenbeeld. Door zijn helderheid is het een prachtige ster - zo dicht bij de Noordpool aan de hemel - die bij de dagelijkse beweging niet van plaats schijnt te veranderen.

Met andere woorden: "De Poolster" staat voor standvastigheid. En standvastigheid valt met een naamsverandering niet te rijmen.

Gerard Mingelen

Opm. red.: Poolster is bovendien een (goedkoop) merk schaatsen van Super P.B. uit Heerenveen.

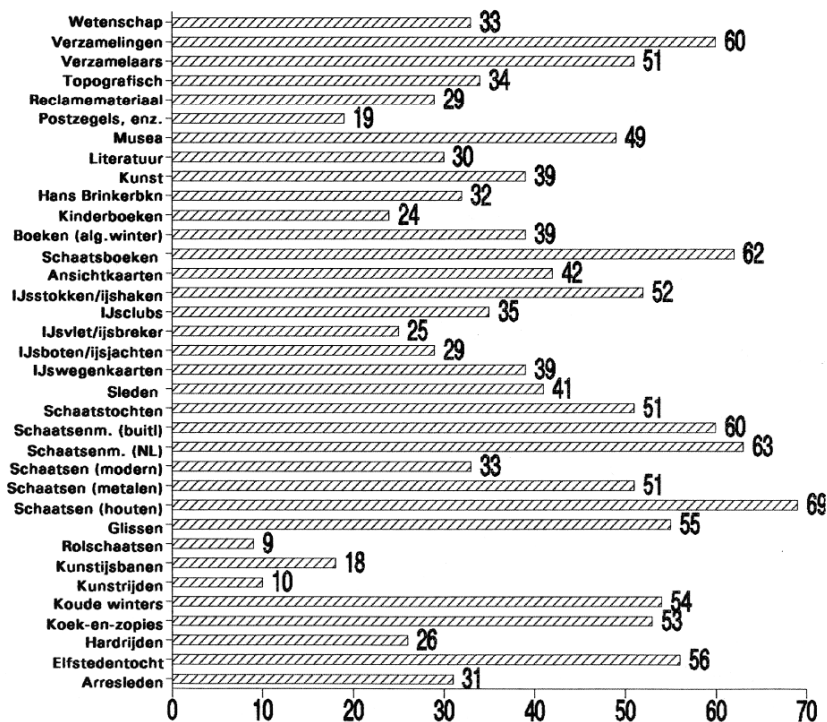

- 1 Pegasus
- 2 Cepheus
- 3 Cassiopeia
- 4 Poolster
- 5 Kleine beer
- 6 en 7 Grote beer
- 8 Draak
- 9 Zwaan

Uitslag enquête

Ongeveer de helft (26) van de lezers hebben de enquête ingevuld en daarmee hun wensen ten aanzien van de inhoud van Kouwe drukte uitgesproken. Ik heb de reacties omgezet in een puntenscore: keuze 1 = 3 pnt; keuze 2 = 1 pnt; keuze 3 = 0 pnt. De resultaten hiervan vind je terug in de onderstaande staafdiagram.

Hoewel niet waterdicht ("boeken over schaatsen" is nogal dubieus; tegels, medailles van toertochten, kruiken en bladmuziek werden o.a. gemist) geeft de uitslag toch wel aan waar de belangstelling naar uit gaat. De hoge score voor houten schaatsen / Nederlandse schaatsenmakers was natuurlijk te verwachten. De buitenlandse fabrikanten vragen echter ook alle aandacht. Verrassend vind ik de interesse voor verzamelingen en verzamelaars (incl. musea). De Elfstedentocht kent een grote belangstelling, maar andere tochten doen daar nauwelijks voor onder. Ook koude winters, ijsstokken en koek-en-zopies doen het goed. Kunstrijden en rolschaatsen vallen helemaal uit de boot. (NM)

9 mei a.s.:

SCHAATSEXCURSIE door Wergea

Op zaterdag 9 mei worden belangstellenden uitgenodigd om een uniek bezoek te brengen aan het schaatsenmekka van weleer: Wergea. In Wergea hebben vanaf 1826 ongeveer 24 grote en kleine schaatsenmakers hun beroep uitgeoefend. Een flink aantal van de panden en pandjes, waar duizenden schaatsen zijn gemaakt, zijn nog aanwezig. Toppunt vormt de voormalige fabriek van firma A.K. Hoekstra, die qua structuur nog vrijwel volledig in tact is en ... op 9 mei speciaal voor Poolsterleden te bezichtigen is.

Het programma:

10.00 uur	Ontvangst met koffie en koek bij gastheer Jitse Hotsma, Leeuwarderweg 40 in Wergea
	Bezichtiging collectie Wergeaster schaatsen
10.45 uur	Rondleiding door Wergea (tip: neem fototoestel mee)
12.00 uur	Bezichtiging bedrijfspand van firma Hoekstra Hierbij is ook aanwezig voormalig Hoekstra-werknemer A. de Vries, die uitleg geeft.
12.45 uur	Lunch bij Jitse Hotsma
13.30 uur	Gelegenheid voor het uitwisselen van informatie, het laten zien van bijzondere schaatsen e.d.
15.00 uur	Einde

Kosten per deelnemer zullen naar schatting f 15,- bedragen, een kleine verrassing inbegrepen.

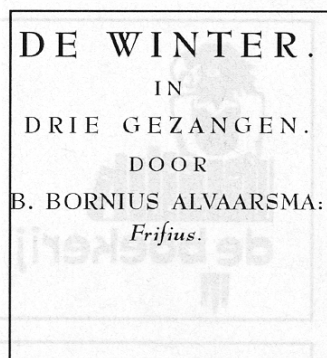
Wil iedereen, die komt, dit vooraf laten weten aan het organisatiecomité: Jitse Hotsma (058-2551347) of Wiebe Blauw (071-5175873) in verband met de catering.

Elf Steeden vóór 1749 Anrie Broere besprak in *Boekenpost* (najaar 1994) een oude bron. Er bestaat aanleiding hier nogmaals uit te putten ...

Elke rechtgeaarde Elfstedentochtgeïnteresseerde - en wie is dat niet in Nederland? - zal zich ooit wel eens de vraag gesteld hebben: wanneer is deze tocht voor het eerst gereden, wie heeft dat gedaan en is er ook iets over geschreven?

In het voortreffelijke boek van Fenno Schoustra *De schaatsen scherp* (dec. 1970) wordt vermeld dat dit voor het eerst in 1763 gebeurde. Schoustra vraagt zich af of we dus het begin van de Friese Elfstedentocht moeten dateren in het laatste kwart van de 17e eeuw. Door geduldig speuren en een dosis toeval ben ik erachter gekomen dat we de Elfstedentocht-traditie misschien een halve eeuw eerder kunnen dateren. In deel II (de Winter) van *De Honig-Bije* uit 1765 wordt gesproken over een flinke knaap, die 'd'Elf Steden op één dag heeft in het rond gereden'. Dit deel II blijkt een tweede druk te zijn van een uitvoerig gedicht: *De Winter in Drie Zangen* (1749) door B. Bornius Alvaarsma. Heel fijntjes staat achter de naam Alvaarsma: Frisius (een Fries dus). Maar dit lijkt mij een overbodige toevoeging, want wie zou nu beter en als eerste een gedicht over de Friese wintervermaken kunnen schrijven dan een Fries? Het is uitgegeven door Abraham Ferwerda te Leeuwarden en het bestaat, zoals gezegd, uit drie zangen, ofwel drie grote gedichten. Tot zover het speurwerk.

Het toeval bestond hierin, dat voorin dit zeldzame boekje een brief zat van 15 mei 1871, waarin het een en ander verteld wordt over de dichter. Alvaarsma was de dichtersnaam; in het dagelijks leven heette deze Boelardus Augustinus van Boelens. Hij werd geboren te Leeuwarden in 1722, werd in 1741 advocaat en leefde tot aan zijn overlijden in 1777 afgezonderd op Bennemastate te Hardegarijp. Daar trouwde hij in 1771, op 49-jarige leeftijd, Anna Nellinga, "eene vrouw, gering van afkomst, doch groot van deugd". Als bijzonderheid kan ik nog vermelden dat deze eerste

druk gepubliceerd is door zijn vriend H. Vegelin van Claerbergen, zonder medeweten van de dichter.... Een intrigerende vraag blijft natuurlijk: kon Van Boelens geen uitgever vinden voor zijn "zangen" of was deze uitgave een eerbetoon aan Van Boelens van zijn ongetwijfeld gefortuneerde vriend? Voor nadere informatie houd ik mij aanbevolen.

Wat bezong deze Alvaarsma nu in zijn gedichten over Friesland? Kort samengevat: alle Friese wintervermaken. Het zou echter te ver voeren hier uitgebreid op in te gaan; we hebben het tenslotte over de Elfstedentocht. En ja hoor: in de "derde zang" wordt de Elfstedentocht ten tonele gevoerd. Hij beschrijft hier een kortebaantwedstrijd (de eerste uit de schaatsliteratuur?) tussen Pier Gezwind en Freerik Schrap en als terloops vermeldt hij dat Pier Gezwind een flinke rijder was, die iedereen uitdaagde:

".... de knaap (Freerik) was lang berugt
voor 't baasje (Pier), dat gelijk een swaluw
door de lugt kon vliegen over 't ijs:
't is Pier, die de ellef steeden
van Vriesland op één dag heeft in het rond gereeden,
en nog zyn maal met vrede at in den Olykoek
te Bolsward in de stad bij Vetlap van den Hoek".

Daarna gaat de dichter weer verder met zijn beschrijving van de tweekamp tussen de kemphanen Pier en Freerik. Wél vermeldt hij nog in een voetnoot onderaan de bladzijde: "Dit (het rondrijden van de 11 steden - A.B.) word onder de Schaatsrijders in Vriesland voor een Meesterstuk in de kunst gerekent". Deze voetnoot is veelzeggend en leert ons volgens mij twee dingen. Je kunt er uit opmaken dat het bezoeken van de Elf Steden op één dag door goede schaatsers wel vaker gedaan werd en ten tweede: schaatsenrijden werd beschouwd als een kunst en het rondrijden van de Elf Steden op één dag was een meesterstuk, te vergelijken met het werkstuk dat bijvoorbeeld een leerling-schilder moest maken om meester-schilder te worden in de tijd van het gildewezen.

De vraag, gesteld in het begin: "Wie heeft voor het eerst de Elfstedentocht gereden en wanneer?" is met dit artikel niet beantwoord. Hij heette vast niet Pier Gezwind; dit is ongetwijfeld een fantasienaam. Toch denk ik dat hiermee een klein tipje van de sluier is opgelicht en de kennis over het instituut Elfstedentocht weer wat uitgebreid is!

Tot zover het artikel in *Boekenpost* van destijds. Hier de toevoeging:

Zoals ik in het begin van dit artikel al heb geschreven, verscheen er al na 16 jaar een herdruk van dit gedicht in de *Honig-Bije*. Dit behoeft enige toelichting.

De *Honig-Bije* is een bloemlezing van gedichten, bestaande uit 6 delen, die in 3 fraaie banden zijn uitgegeven: deel 1 t/m 3 in 1765, deel 4 in 1769, deel 5 in 1770 en deel 6 in 1771, en wel bij dezelfde uitgever Ferwerda in Leeuwarden als de eerste uitgave. Deze 6 delen bevatten gedichten over de meest uiteenlopende onderwerpen: geboorte, verjaardag, bruiloft, overlijden en godsdienst. Maar ook grappige (boertige) onderwerpen werden niet versmaad; hoe groter de variatie, hoe meer kans men had dat de verschillende delen verkocht werden!

Meerwaarde

In deel 2 dus het uitgebreide gedicht "De Winter". Wat is nu het verschil met de eerste druk? De uitgever heeft - ongetwijfeld om de verkoop te stimuleren - de in die tijd beroemde etser en tekenaar Rienk

Jelgerhuis (1729-1806) gevraagd bij dit gedicht passende etsen te maken. Van deze taak heeft Jelgerhuis zich uitstekend gekweten. In 13 etsen heeft hij de tekst nauwgezet gevolgd en aangevuld. Zo laat hij bij zang 1 zien hoe de mensen zich binnenshuis vermaakten.

Zang 2 en 3 gaan meer over ijs- en wintervermaak en daarbij staat ook de beroemde ets die algemeen beschouwd wordt als de eerste afbeelding van een kortebaanwedstrijd (zie illustratie op de vorige pagina). Hoe precies Jelgerhuis de tekst volgde moge blijken uit het volgende voorbeeld, waarin de dichter een valpartij beschrijft:

"Zoo schiet ze met de schaats tot aan het stroefer hout rampzalig in een barst, waarvan het ijs, gespleten door 't al te vroeg gebruik is overal doorreeten, en wordt gearresteert (gestopt - AB) in 't midden van haar loop, en draait gelyk een tol, en tuimelt overhoop." ¹

Op de betreffende ets (zie voorzijde omslag) zie je inderdaad scheuren in het ijs. Waarom de schaatsers rechts zo staan te lachen en te kijken

is te verklaren uit het feit dat men in de 18e eeuw nog geen 'directoires' of onderbroeken droeg... Vandaar! Opmerkelijk is dat in dit gedicht de naam van de dichter niet wordt genoemd; aan het eind staat alleen een initiaal: O. Ook navraag bij de Provinciale Bibliotheek in Leeuwarden heeft mij geen duidelijkheid verschaft. In deze bibliotheek heeft men trouwens een

¹ (meer citaten uit de 'Honig-Bije' in Buttingha Wichers' 'Schaatsenrijden', blz. 145-152)

dubbele set van deze 3 banden. In de andere grote landelijke bibliotheken bevinden zich geen exemplaren van de *Honig-Bije*. U kunt zich dan ook wel voorstellen dat ik bijzonder blij ben de eerste druk uit 1749 en de complete set van de *Honig-Bije* in mijn collectie te hebben.

Nog één opmerking tot slot. Dat de winter en de schaatssport ook vroeger al bijzonder tot de verbeelding sprak blijkt uit het feit dat de uitgever alleen bij dit gedicht de moeite genomen heeft illustraties erbij te laten maken. Een verschijnsel dat we ook bij de kinderboeken uit het begin van de 20e eeuw veelvuldig zien.

Anrie Broere

Ook ik wel mij even voorstellen.

Mijn naam is: Ad de Boer, ik ben inmiddels 54 jaar en woonachtig in Huizen.

Als kind groeide ik op in de polder nabij Weesp. Ik stond dan ook al vroeg op de schaats. Eén paar voor het hele gezin, dus om de beurt. Later schaatsen lenen en weer later, als 14-jarige, met zelf verdiend geld mijn eerste noren.

Deelnemen aan toertochten en toen mijn eigen kinderen groot genoeg waren, werd het traditie met hen de Ankeveense Plassentocht te schaatsen. De medailles kwamen aan de muur en er boven kwam een paar oude schaatsen te hangen. En zo is het begonnen.

Tijdens een vakantie in Zeeland stuitte ik op een expositie van Bert Tritten en van hem hoorde ik van het bestaan van de Poolster. Op rommelmarkten, braderieën, garageverkoppen etc. werd ik een vaste bezoeker. En natuurlijk overal rondstrooien met welke hobby ik me bezig hield.

Op zo'n rommelmarkt trof ik een standhouder die thuis nog een paar "aparte" schaatsen had. Ik er dezelfde avond heen en na wat gerommel in zijn schuur kwam hij met een paar zwaantjesschaatsen terug. Wat kan je hart dan bonken, ongelooflijk zeg.

Op weg naar een adresje die "een doosje oude schaatsen" heeft. Spanning wat zal het zijn? De eerste krulschaatsen ... en langzaam maar zeker krijgt je verzameling enige omvang.

De eerste expositie. Gerard Mingelen was zo vriendelijk de officiële opening voor me te doen. De Poolsterbijeenkomsten bezoeken. Kon je

wat ruilen? Met een paar nieuwe aanwinsten tevreden weer naar huis. In het begin kun je alles gebruiken. Later wordt het wat moeilijker een aanvulling te vinden, maar daarom beslist niet minder spannend. Thuis heb ik een hele zolderkamer ingericht, want tenslotte wil je het kunnen zien en laten zien. Ik hoop nog lang met deze hobby bezig te blijven. De Poolster en ons nieuwe bulletin spelen daarin een belangrijke rol. Tenslotte nog even dit.

De Poolster is in leven gebleven dank zij enkele volhouders binnen onze kring. Zonder anderen te kort te willen doen, wil ik er één noemen, nl. Gerard Mingelen. Hij schreef brieven rond, organiseerde, motiveerde, hield het ledenbestand en de centjes bij en was naar mijn gevoel de spil die de Poolster draaiende hield. Beste Gerard, mede namens Teun Sluis uit Venhuizen, die deze woorden van harte onderschrijft, REUZE BEDANKT!

Ad de Boer

Wie weet (2):

Heb je een vraag - leg hem voor
Heb je een antwoord - bel het door!

Sinds kort verzamel ik ook wat oude schaatsen en daar heb ik nu wat technische vragen over. In de eerste plaats wil ik die schaatsen altijd uit elkaar halen om ze goed te kunnen schoonmaken. Daarbij stuit je bijna altijd op een zeer vast zittende kramschroef.

Mijn eerste vraag is nu:

Is er een standaard stukje gereedschap, waarmee je de kramschroef wat makkelijker los kan krijgen?

De tweede vraag komt voort uit een oud verhaal van een der eerste Elfstedentochten. In dat verhaal werd melding gedaan van het feit dat een rijder problemen had met zijn schaatsen. Hij wisselde halverwege de tocht van schaatsen, waarna het beter ging. Bij thuiskomst bemerkte hij dat van het eerste paar schaatsen, die de dag voor de tocht nog geslepen waren de ijzers verwisseld waren. Dus het linker ijzer zat in het rechter houtje en omgekeerd. Nu haal ik ook wel eens de ijzers uit de houtjes, maar ik kan nooit verschil ontdekken tussen een "linker" ijzer en een "rechter" ijzer.

Is dat verschil er of is bovenstaand verhaal slechts een gevoelskwestie?

De derde vraag is, hoe zou je eigenlijk oude schaatsen moeten prepareren? Er zijn er die er niets aan doen, of bijna niets aan doen. Een ander maakt ze schoon en bewerkt het schaatshoutje met boenwas. Weer een ander zet ze in de antiekbeits. En er zijn er ook die ze in de lak zetten.

Welke lak zou je moeten gebruiken?

Kortom voor mij als beginnend schaatsenverzamelaar een hoop vragen waarop ik de antwoorden (nog) niet weet, misschien kan hier wel een heel artikel aan worden gewijd.

Matthy van Klaveren, 0251-241492

Noot van de redactie

We vinden dit onderwerp inderdaad een grondig artikel waard. Daarom nodigen we hierbij de "oude rotten in het vak" uit hun deskundigheid eens aan het papier toe te vertrouwen. Daar kan Matthy natuurlijk niet op wachten. Dus heb je een antwoord - bel het hem door!

Herkomst onbekend (2)

Klaas Bording uit Durgerdam is in het bezit van een paar schaatsen zoals afgebeeld op pagina 15 hiernaast. Met in de schenkel:

T. Ibbotson White Chapel J.W.S.

Klaas vraagt: is dit een Engelse of Amerikaanse schaatsenfabrikant?

Met behulp van een atlas heeft Wiebe Blauw kunnen traceren dat White Chapel een wijk is iets ten noordoosten van het centrum van Londen. Jack the Ripper pleegde er zijn lugubere moorden in de jaren tachtig van de vorige eeuw. Een Engelse schaats dus.

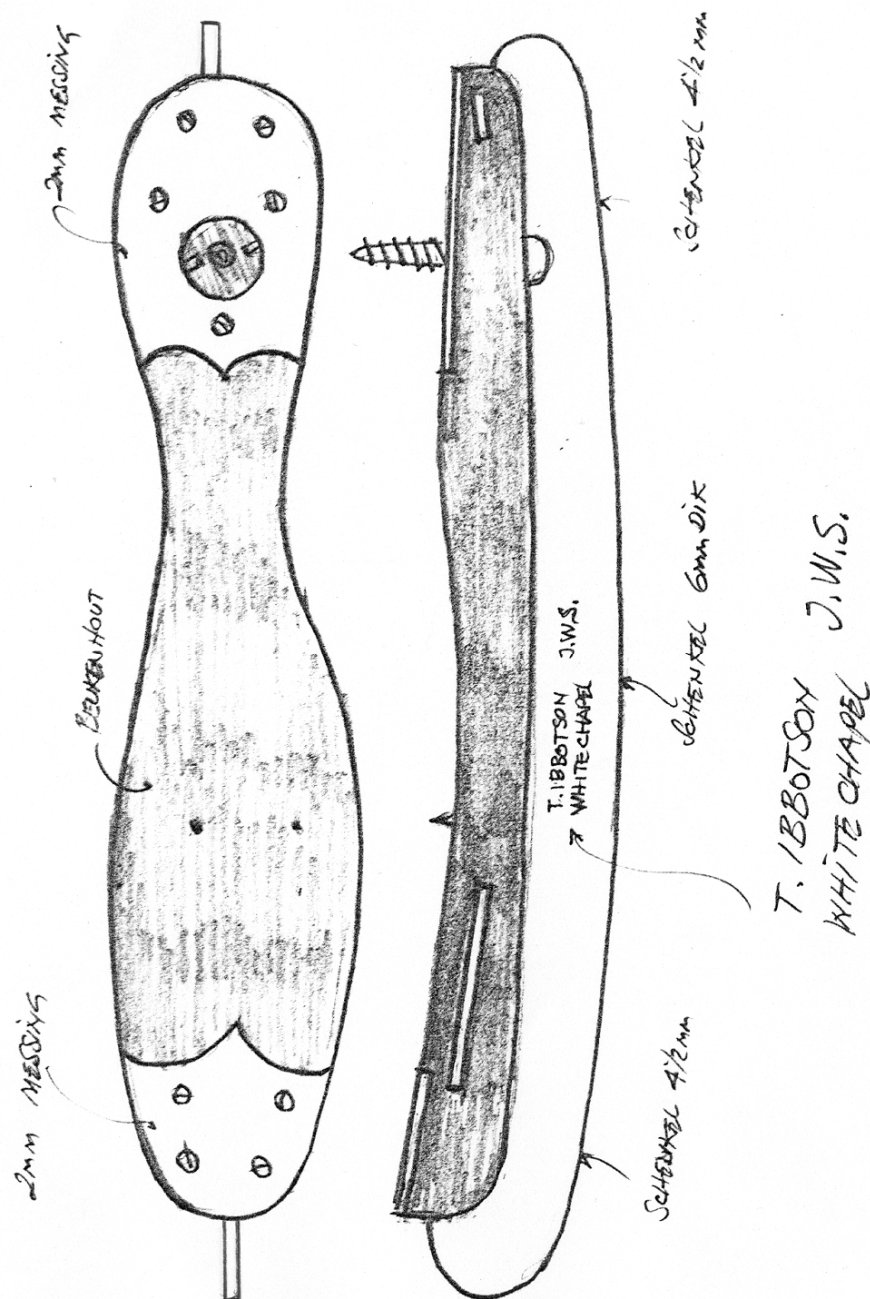
Niko Mulder speurde verder: op blz. 24-25 van "The Art of Skating" (derde druk, 1873) van George Anderson ("Cyclos") wordt de firma Ibbetson als schaatsenmaker genoemd. Het is niet zeker dat het om dezelfde fabriek gaat, maar waarschijnlijk is het wel. Het onderscheid Ibbotson - Ibbetson zou alleen al om commerciële redenen te subtiel zijn geweest. Mogelijk is Ibbetson een schrijffout van Anderson, of Ibbotson een misslag van de schaatsenmaker.

Hoe zit het dan met die letters J.W.S.?

In een reclaimedrukwerkje van rond de eeuwwisseling, dat René Diekstra de redactie onlangs toestuurde - en dat wij als bijlage hebben afgedrukt - staan diverse schaatsen van ene John Wilson uit Sheffield. Op twee exemplaren staan de initialen J.W.S. afgebeeld (zie bijlage, No. 38½ en No. 46). Als het hier om dezelfde J.W.S. gaat wordt de verwarring eigenlijk nog groter. Heeft Wilson de schaatsen van Ibbotson in productie genomen? Komen Klaas Bording's schaatsen dan uit Sheffield? Is White Chapel misschien de naam van de schaats, zonder directe betrekking op de wijk in Londen?

Het type schaats zoals afgebeeld op pagina 15 komt veelvuldig voor in de Engelse catalogi van vóór 1888. In de catalogus van Portland Works (± 1905) van René tref je ze echter helemaal niet meer aan. Kunnen we de schaatsen van Klaas in de periode 1870-1890 plaatsen? Op grond van de goede staat waarin zij verkeren, kan Klaas gewoon niet geloven dat ze zo oud zijn. Of werden ze later nog wel gemaakt, maar niet meer opgenomen in (luxe) catalogi?

Is er iemand die antwoord weet op bovenstaande vragen?

Heulenaars (vervolg)

In "Beursberichten", op blz. 9 van het vorige nummer, bracht Bart van de Pepel "Heulenaars" ter sprake.

Fred van der Meer uit Schipluiden reageerde als eerste: "Inderdaad werden deze schaatsen in Kwintsheul gemaakt in de smederij van Van den Bosch. Model Heulenaar, maar ook andere modellen, waarvan enkele in mijn bezit zijn."

Daarop klom Simon Verschuere uit Veldhoven in de pen: "Na een oproep in de krant werd ik gebeld door Hans 't Hart, een oude bekende van onze ijsbaan. Hij wilde mij zijn Heulenaars schenken. Ik was verbaasd, want ik had nog nooit van Heulenaars gehoord. Er werd een afspraak gemaakt en na een gezellige babbel kwamen zijn oude schaatsen te voorschijn. In mijn ogen waren het Linschoter krulschaatsen. Hijzelf ('t Hart) had ze van zijn grootvader gekregen en die had ze in 1890 in de omgeving van Schiedam, waar hij woonde, gekocht. Ik dacht toen dat Heulenaar misschien een verkoper was."

Totdat Simon het stukje van Bart las en dacht dat het raadsel rond zijn "Heulenaars" was opgelost. Alhoewel: "Eén vraag blijft echter open. Op mijn Heulenaars staat een merkteken. Is dit merkteken dan uit Kwintsheul afkomstig?", vroeg Simon zich af.

Zowel Wiebe Blauw als Fred van der Meer kwamen bij het zien van het fotootje van Simon's schaatsen echter tot de conclusie dat dit geen Heulenaars waren. Daarmee blijft Simon met veel vragen zitten. Zie verder in de rubriek Wie weet (3) op blz. 23.

Uit de informatie van Fred en Simon kunnen we twee conclusies trekken:

- "Heulenaar" is kennelijk een algemene benaming voor krulschaats geworden in Zuid-Holland (het Westland);
- echte "Heulenaars" zijn schaatsen met een breed uitgesmede krul uit de smederij van Van den Bosch uit Kwintsheul. Er werden daar echter ook andere types gemaakt.

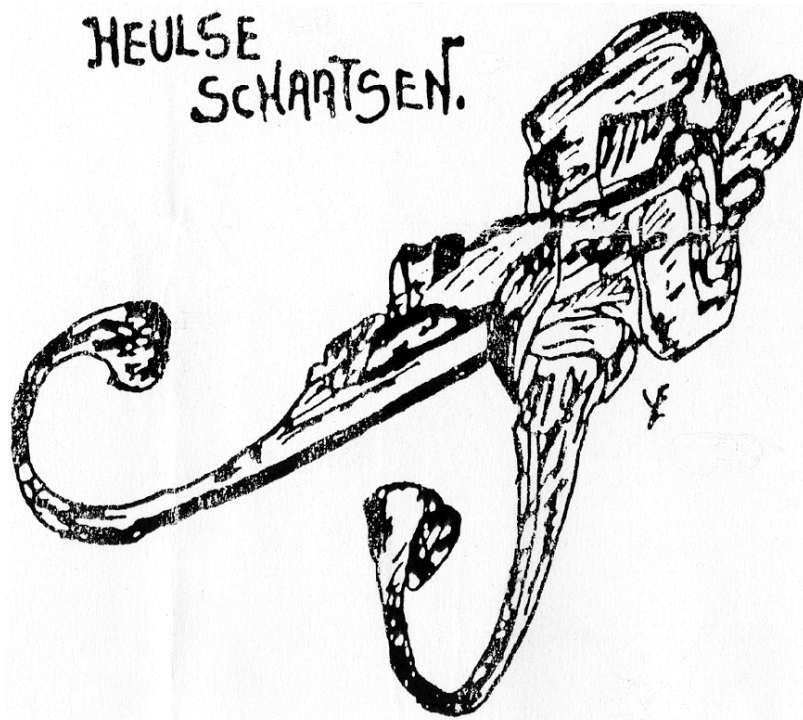
Op pagina 17 staat een tekening van deze typische schaats afkomstig uit de verzameling van Heulenaar-kenner Verbeek uit Naaldwijk. Deze tekening is niet bestemd voor verdere publicatie. Verbeek beschrijft de "Heulse Schaats" als volgt: "De schinkel was zwaar en breed, met van voren een zeer grote krul; het ijzer was gebogen en geslepen om te draaien, dus geen 'doorlopers'. Tot in de verre omtrek genoot hij (Van den Bosch - red.) bekendheid om de schaatsen, die hij smeedde en

waarvoor Hein Loomans, in stille tijd de noten- of beukenhouten klosjes sneed."

Rest ons nog wat gegevens te vermelden over de genoemde Van den Bosch (bronnen: Fred van der Meer en Wiebe Blauw):

A.C. (Albert) van den Bosch (1818-1903) woont en werkt in Schipluiden en heeft tegelijkertijd een winkel in Kwintsheul aan de Lange Wetering. In het Utrechts Provinciaal en Stedelijk Dagblad van 16 dec. 1890 wordt door een wederverkoper geadverteerd met Heulsche schaatsen. Ook de zonen van de oude Van den Bosch, G. van den Bosch (1870-1941) en IJsbrand Jacobus van den Bosch (1878-1952), hebben schaatsen gemaakt. IJsbrand deed dat van 1900 tot 1920 in Kwintsheul en gebruikte het stempel van zijn vader: 'A.C. v.d. Bosch'.

De volgende generatie, in de persoon van A.C. van den Bosch (1908-1997), heeft nog wel eens schaatsen gemaakt (Van der Meer heeft een paar, waarvan de herkomst door deze laatste A.C. zelf is bevestigd), maar van een echte schaatsenmaker kunnen we dan niet meer spreken.

IJsmoppen

De Zuidhollanders gingen het ijs op voor een Gouwenaar. De Friezen reden zelfs de provincie uit voor een Leekster tak. In beide gevallen wilde je er heelhuids mee thuis te komen: een bewijs van een kranige prestatie. Het zijn bekende, maar helaas uitgestorven tradities. Het Westland kent nog wel zo'n gebruik. Het bestaat al minstens een eeuw lang en overleeft zelfs de warmste winters ...

In Zuid-Holland is door de eeuwen heen heel wat afgereden. Daar hoeven we Buttingha Wichers' "Schaatsenrijden" (1888) maar op na te slaan. Maar ook naderhand weten ze daar nog van wanten. In de gids die bij de terreinkaarten van de Zuidhollandsche Ijsvereniging werd uitgegeven (2e druk, 1896) staan liefst 16 tochten beschreven. Tocht XIV voert o.a. naar Vlaardingen: "Daarheen streeft het geheele Westland in snelvluchtende rijen! Ga maar uit den weg wanneer zoo'n rits van twaalf en meer Westlandsche zonen en dochteren met wapperende dassen en vliegende rokken vóór den wind koers zet naar de Schouw! (tussen Schipluiden en Vlaardingen, NM) Dat gaat er over! Een ram is er niets bij! Een wat ver uitgeslagen schaats pakt de uwe, en ge sliert als een onzalig ding over de sneeuw. Op zij dus! Daar nadert nog een rij ... ginds nog een ... en nog een ... een aanstormend legioen, dorstende naar pret ... en brandewien met suiker." De gids uit 1896 rept er verder niet over, maar Vlaardingen moet in die dagen al bekend zijn geweest om een exclusieve "lekkernij": de ijsmoppen. Exclusief, want uitsluitend verkrijgbaar als de Vlaardingse vaart te berijden was! Het verhaal staat achterop het zakje waarin je deze 'ijzerkoekjes' meekrijgt:

Toen ook de stoerste afstandsrijder zijn houten doorlopers nog met leertjes en oranjeleuige linten moest aangorden, waren ze al een goede trofee: IJSMOPPEN uit Vlaardingen. Sinds mensenheugnis zijn generaties Westlanders al aan dit keiharde winterbaksel verslingerd geweest. Zo gauw het ijs hen kon dragen kwamen ze uit Poeldijk, De Lier, Wateringen en nog van verder op Vlaardingen aangereden. Daar, onder de toren van de Roomse kerk bij de Hoogstraat-sluizen, wachtten hen broederlijk naast elkaar tapper en bakker. De schaatsen gingen uit en op sokken bezocht men de kroeg voor een pikketanis en de bakker voor een zak ijsmoppen. Die werden in een rode zakdoek aan de broekriem geknoopt. Zo gesterkt ging het dan weer op huis aan ... En gelukkig de schaatser die ze onder de roze luchten van een invallende winteravond zonder brokken thuis kon brengen! De Bakker Bij De Sluizen in Vlaardingen is sedert 1968 Frans Hazenberg. Hij erfde het ijsmoppen-recept van zijn voorganger: bakker Verburg. Die had het van bakker Rotschenk, die het weer van ene bakker Kok had en die het ... zo verder de grijze oudheid in. Leuk om te weten als u uw ijsmoppen van deze winter hebt thuisgebracht. IJs en weder dienende zien we u graag terug.

Frans Hazenberg

Fred van der Meer uit Schipluiden, die ons attendeerde op het bestaan van de Vlaardingse mop, kan er over meepraten. "De smaak was eigenlijk helemaal niet zo bijzonder, maar toch was het voor ons een begrip. Je kreeg er meestal speciaal een zakcentje voor mee van je ouders. Daar werd ook wel mee gesjoemeld." vertelt Fred met pretlichtjes in zijn ogen. Ook zijn vrouw heeft het als kind ooit gepresteerd om de moppencentjes aan iets anders te besteden. Omdat ze toch niet met lege handen thuis kon komen, werd er bij de dorpsbakker in Schipluiden nog gauw even een soortgelijk baksel gekocht. "Schrijf maar op, het is voor ons.", riep ze nog. Dat kwam later natuurlijk uit ...

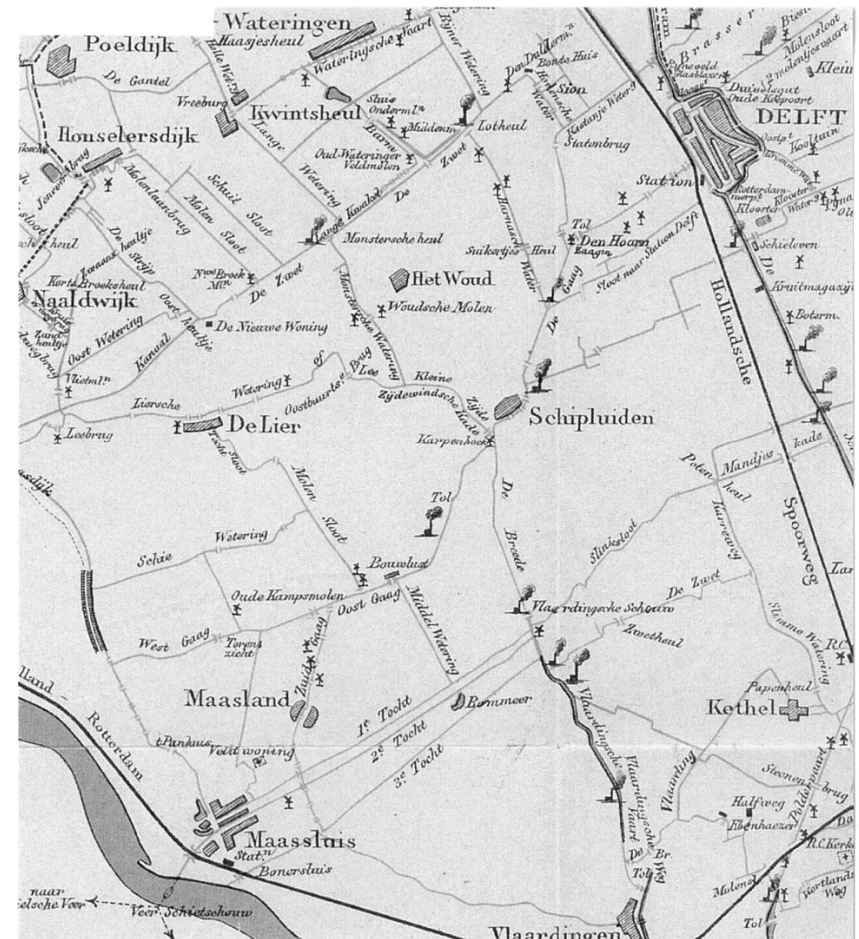
Fred beschouwt de molen in Schipluiden, waar veel ijswegen samenkomen, als een soort toegangspoort tot de route naar Vlaardingen. Enthousiast beschrijft hij de bedrijvigheid op het ijs op dat punt en toont het aan met een krantenfoto. Er blijkt weinig veranderd in 100 jaar. De Zuidhollandsche IJssvereiniging: "Bij de Kapershoeksche (Karpenhoek op de kaart, N.M.) brug is door de afdeling Schipluiden een flinke tent op het ijs geplaatst met ververschingen. (Vergunning)."

Het geheim van de bakker

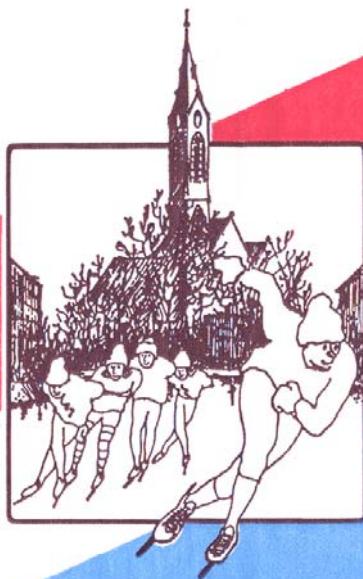
Ad Verburg, zoon van de voorganger van Hazenberg, zat nog dicht bij het vuur in zijn jonge jaren. Wij laten hem langdurig aan het woord: "Dat waren goede tijden voor mijn vader, die een bakkersbedrijf bestierde aan het eindpunt van de Vlaardingse vaart. Zoals 'uitgevroren' bouwvakkers hun metselspecie niet kunnen aanmaken in de vrieskou, zo kunnen de jonge tuinderszonen ook weinig uitrichten in keihard bevroren grond. Ook die halen dan rap hun schaatsen uit het vet om over sloten en vaarten in Vlaardingen het bewijs te halen van een geslaagde tocht. Schaatsen op eigen houtje of in een groepje, want van enige organisatie is geen sprake. Afhankelijk van het vertrekpunt (het tuindersdorp) een heen en terugreis van zo'n 60 tot 100 kilometer. De vele honderden moegestreden Westlanders doken eerst het naast onze bakkerij gelegen café De Kroon in, om zich te verwarmen aan hete (alcoholische) dranken en dampende snert. De toestand van het ijs kwam ter sprake en het tijdstip voor de tijdige terugtocht, want in het donker schaatsen was er niet bij. Echter voor de ijzers werden ondergebonden moest er een trofee mee naar huis. IJsmoppen van bakker Verburg.

Ons hele gezin deelde in de feestvreugde van de extra omzetten. Hoewel het voor de wat oudere kinderen in plaats van schaatspret aanpakken was in bakkerij en winkel. Want ijsmoppen bakken en ijsbrokken maken is een tijdrovend werk. En aldus stonden mijn jongere

broer en ik meteen uit school aan de werkbank. Het recept van ijsmoppen is geheim. Mijn vader erfde het van zijn voorganger en ik weet nog goed hoe mijn moeder het beduimelde handge-

Detail uit: Terreinkaart voor Schaatsenrijders, 2e druk, 1896

vlaardingse ijsmoppen

de échte.... Van

**Frans
Hazenberg**
UW ECHTE BAKKER

Hoogstraat 15 - tel. 434 39 67

Ijsmoppenzakje anno 1998

schreven briefje aan Frans Hazenberg overhandigde, waarbij zij met de nodige theatrale gebaren wees op het belang om 'het' in eigen huis te houden. Ik herinner me een gelige deeg, die zoet en kruidig smaakte. Enigszins gekoeld werden er stukken van afgewogen, waarvan handmatig lange pillen werden gedraaid. Met mes en timmermansoog werden er 'gelijke' plakjes van gesneden, die meteen, soms op de maat van de altijd aanwezige muziek, op de bakplaat werden gezet. Dat karwei eiste vele handen. Want je moest de pillensnijder zien bij te houden. De moppen konden zo de oven in. Het eindresultaat: min of meer ronde en tamelijk harde koekjes. Even afkoelen op de binnenplaats en dan als een speer naar de winkel. Doorgaans de taak van de toen-

malige huishoudelijke hulp.

In de winkel had mijn moeder met beide winkelmeisjes en de extra hulp van drie van mijn vijf zussen haar handen meer dan vol. Want de stoere knapen verdrongen zich doorgaans groepsgewijs voor de glazen toonbank, waar de houten noren nogal eens op werden geklapt. En zoals in het ijs op de vaart herinner ik me nog de grote scheur in het glas van de kleine vitrine.

De meest aantrekkelijke zus, altijd vol belangstelling voor het andere geslacht, uiterst gul met 'n uitdagende glimlach, volop knipogen en vleiende taal, werd stevast de topverkoopster. Zeker wanneer de erwtensoep en het geestrijk vocht in gelijke hoeveelheden waren ingenomen bij onze buurman kroegbaas, werden de ponden ijsmoppen in grote getale in de zakdoeken aan de broekriemen geknoopt. Mijn moeder kocht daartoe een ruime voorraad grote rode boerenzakdoeken in. Wij moesten er, geheel tegen onze zin vanwege de opvallende kleur en het omvangrijke formaat, het hele verdere jaar door ook onze neuzen in snuiten.

De Westlanders aanvaardden, behoedzamer dan heen, de terugtocht. Alerter op scheuren en ander ongerief. Want een valpartij betekende onherroepelijk een zak kruimels. Zelf gingen wij, als de rust enigszins was weergekeerd, een uurtje voor het vallen van de avond het ijs op. Er is nooit een romance ontstaan tussen de bevallige ijsmoppenverkoopsters en de schaatsliefhebbers uit het Westland, hoewel bij langere vorstperiodes de uitgevroren tuinders regelmatig in onze winkel zijn gesignaleerd.

Bij een plotselinge dooi werd het 'akelig' stil in de bakkerij en winkel. Het stijgen van het kwik veroorzaakte daling van de extra omzet. Wat restte was het bakken van alledag. De eventuele overdosis ijsmoppen werd als varkensvoer aan onze boerenklanten verkocht.

Reken er op - zo besluit Ad Verburg - dat Echte Bakker Hazenberg elk jaar opnieuw met grote belangstelling de weervoorspellers volgt."

Dat deed hij dit jaar tevergeefs. Maar ondanks deze slappe winter zijn er een aantal zaterdagen - mogelijk in de roes van de Olympische successen en vanwege een hunkering naar het ijs - enthousiaste Westlanders roeiend, joggend en fietsend naar de Hoogstraat getogen. Eerst naar de kroeg en vervolgens naar de bakkerij. Ze moesten met gevulde koeken genoeg nemen, want ijsmoppen worden boven nul niet gebakken. "Maar toch een bewijs", zo verklaart bakker Hazenberg zelf, "dat de traditie leeft."

Wie weet (3):

Heb je een vraag - leg hem voor
Heb je een antwoord - bel het door!

Nu Simon Verschuieren weet dat zijn schaatsen (zie afbeelding) geen authentieke Heulenaars zijn (zie blz. 16 en blz. 33), blijft hij zitten met een nijpende vraag: wat zijn het dan wel?

En wie kan het merkteken thuisbrengen dat zowel op deze schaatsen als op blz. 70 (nr. 9) van Anrie Broere's "Schaatsen en schaatsenmakers" is afgebeeld?

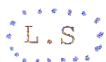
Simon Verschuieren, 040-2537320

Antwoord van Bart van de Peppel:

Het zijn Duitse krulschaatsen van het Linschoter type; het merkteken stelt een valk voor en staat voor de **GEBR. FALKENROTH**. Ik heb een paar Duits-Friese schaatsen met hetzelfde merkteken en een ingeslagen stempel van de Gebr. Falkenroth.

Weet iemand waar deze Duitse schaatsenmaker gevestigd was?

Wie weet (4):

Wie weet welke schaatsenmaker dit merkteken gebruikte?

Het staat op een Friese schaats met eikeltje. Gemaakt in Duitsland?

Gaarne reactie naar Frits Locher, tel. 074-2915592

Winterse taferelen op tegels (1)

Vanaf de 16e eeuw zijn in Nederland grote aantallen wandtegels gemaakt. Ze waren niet alleen bestemd voor de Nederlandse markt, maar werden ook veel geëxporteerd, zoals naar Duitsland, Engeland en Portugal. Ook het aantal typen tegels en afbeeldingen is enorm groot geweest. Er is bijna geen onderwerp te noemen of het is op tegels afgebeeld. Daarvan getuigt ook de in 1997 uitgekomen tegelpil van

bijna 700 bladzijden van J. Pluis ("De Nederlandse Tegel van 1570 tot 1930") waarin al die tegeltypen systematisch gerubriceerd en benoemd zijn. Eén ding hebben de meeste Nederlandse tegels wel gemeen, namelijk de afmeting van ca. 13 x 13 cm. De dikte van de tegels varieert wel, en is in de loop der jaren afgenomen van circa twee tot minder dan één centimeter. Een bezoek aan de interessante collectie tegels in het Nederlandse Tegelmuseum in Otterlo geeft een goede indruk van de grote verscheidenheid aan tegels.

Een uitgebreide serie tegels vormt de zogenaamde tafereeltiegels. Hiertoe behoort een kleine groep tegels die de leden van De Poolster vooral zal aanspreken. Dat zijn tegels met typisch Hollandse tafereeltjes met schaatsende figuren op het ijs, met op de achtergrond een landschap, vaak met huisjes, molens, torenspitsen en bruggetjes. Ze roepen een sfeer op die we gelukkig ook vandaag de dag nog goed kennen, wanneer de ijsgoden ons goed gezind zijn en jong en oud de ijzers onderbinden (dat doe ik tenminste nog wel omdat ik nog op "houtjes" - Friese noren van Nooitgedagt - rijd). Op de tegels zijn zwierende personen afgebeeld, al of niet een slee met kinderen of vracht voortduwend. Doordat deze tegels vrij weinig voorkomen en een geliefd verzamelobject zijn kosten ze in goede staat al gauw enige honderden guldens.

Deze gezellige tegeltjes zijn vooral in de 18e eeuw en begin 19e eeuw in verschillende tegelbakkerijen in Nederland gemaakt. Rotterdam, Amsterdam, Utrecht, Makkum en Harlingen waren belangrijke productiecentra, maar vaak kunnen we niet precies traceren waar de tegels vandaan komen. Doorgaans zijn ze blauw gekleurd, maar ook paars gekleurde tegels komen voor.

Naast de afbeelding kunnen ook de hoekvulling en de omlijsting verschillen. Voor het maken van de afbeeldingen werden zogenaamde "sponzen" gebruikt. Dat zijn afbeeldingen op papier ter grootte van een tegel, waarop de contourlijnen van de afbeelding doorgeprikt zijn. Deze werden op de tegel gelegd en met houtskoolpoeder bestoven. Zo ontstond als het ware een afdruk op de tegel. De tegelschilder kon nu eerst de lijnen met een fijn penseel natrekken en daarna de tekening inkleuren. Door nu dezelfde spons voor tegels met verschillende hoekvullingen en omlijstingen te gebruiken, krijg je dat op verschillende soorten tegels exact of bijna exact (de schilder permitteerde zich kleine nuances) dezelfde afbeelding voorkomt. De tegel die is afgebeeld is een zogenaamd "achtkantje". Het is een mangaankleurige 18e eeuwse tegel en waarschijnlijk in Rotterdam gemaakt. Een bijzonderheid zijn de engeltjes in de hoeken, iets wat je vrijwel nooit ziet.

M. Nieuwhof, Bennekom

Spiralfeder-Schlittschuh

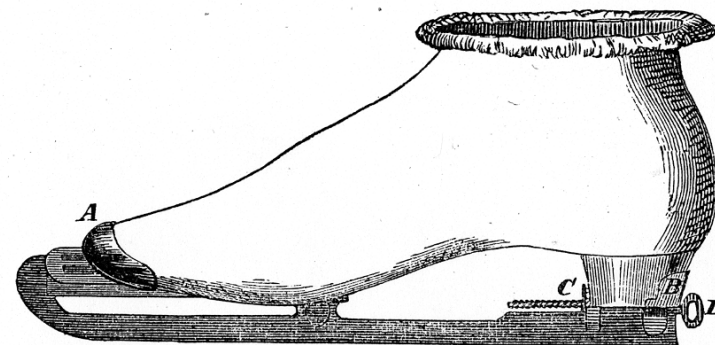
Dieser Schlittschuh wurde von der Fabrik Oskar Heinrich Kratze in Leipzig um 1869 hergestellt.

18. December 1869.

Illustrirte Zeitung.

Polytechnische Mittheilungen.

Spiralfeder-Schlittschuh. — Dieser hier abgebildete Schlittschuh zeichnet sich besonders dadurch sehr vortheilhaft aus, daß er sich ungemein leicht und bequem an dem Schuh oder Stiefel befestigen und wieder lösen läßt, daß er sehr fest und sicher sitzt und sich genau der Größe des Fußes anpaßt. Die vordere Messingkappe A, welche zur Aufnahme der Fußspitze dient, läßt sich nämlich dadurch, daß man mit der Spitze des Fußes in dieselbe tritt, durch die Kraft des Fußes nach vorn schieben, so weit, daß der Absatz des Schuhs oder Stiefels innerhalb der hintern Platte B zu stehen kommt. Man hat nur nöthig, hierbei das vordere Ende

Spiralfeder-Schlittschuh.

des Schlittschuheisens auf den Fußboden zu drücken und durch Drehen der Schraube D mittels eines kleinen Schlüssels die mit Spitzen versehene Platte C so nach dem Absage hin zu schrauben, daß derselbe fest zwischen den beiden Platten B und C eingeklemmt ist. Dreht man beim Lösen des Schlittschuhs die Schraube D lose, so daß der Absatz wieder frei ist, so fällt beim Aufstehen der Schlittschuhspitze auf den Erdboden der Schlittschuh von selbst ab. Diese Schlittschuhe, die überdies sehr schön und solid gearbeitet sind, werden von der Schrauben-Schlittschuh-Fabrik von Oskar Heinrich Kratze in Leipzig geliefert.

Fred de Vegt uit Bremen stuurde een staaltje Duitse vindingrijkheid uit de oude doos. Hieronder de vertaling van Anrie Broere.

Schaats met spiraalveer-bevestiging

Deze schaats werd omstreeks 1869 gemaakt door de fabriek van Oskar Heinrich Kratze in Leipzig.

In de "Illustrierte Zeitung" van 18 dec. 1869 werd hij onder de kop "Polytechnische Mededelingen" als volgt omschreven:

"De hier afgebeelde schaats onderscheidt zich bijzonder omdat hij zich buitengewoon gemakkelijk aan de schoen of de laars laat bevestigen en weer los te maken is, maar ook omdat hij zeer vast en veilig zit en zich precies aan de grootte van de voet aanpast.

De voorste koperen kap A, die dient voor het vastzetten van de punt van de voet, laat zich namelijk - omdat men met de punt daarin stapt - door de kracht van de voet naar voren schuiven, zo ver dat de hak van de schoen of de laars binnen de achterste plaat B komt te staan. Men hoeft hierbij alleen maar het voorste gedeelte van het schaatsijzer op de grond te drukken en door het aandraaien van schroef D met behulp van een kleine sleutel de van scherpe puntjes voorziene plaat C in de richting van de hak te draaien, zodat deze stevig tussen de beiden platen B en C vastgeklemd zit.

Draait men bij het losmaken van de schaats de schroef D los, zodat de hak weer vrij is, dan valt bij het optillen van de schaatspunt de schaats vanzelf af.

Deze schaatsen, die bovendien mooi en stevig gemaakt zijn, worden door de schroeven- en schaatsenfabriek van Oskar Heinrich Kratze in Leipzig geleverd."

(Ook nog in 1998? Als dat eens waar was! - A.B.)

Vraag en aanbod

Gevraagd:

Allerlei soorten speldjes. Vooral speldjes van langebaan-toernooien en ijsverenigingen. Ik heb een groot assortiment te ruil, maar wil ze ook kopen.

Huub Snoep, Tolheksbos 85, 2134 GH HOOFFDORP.
Tel/Fax: 023-5613848

Kopen of ruilen

Ik ben in het bezit van een enkele kapotte Friese doorloper van J.H. Douma - IJlst. Op het houtje zit een messing plaatje (zie tekening). Is dit interessant voor iemand?

Klaas Bording
020-4904535

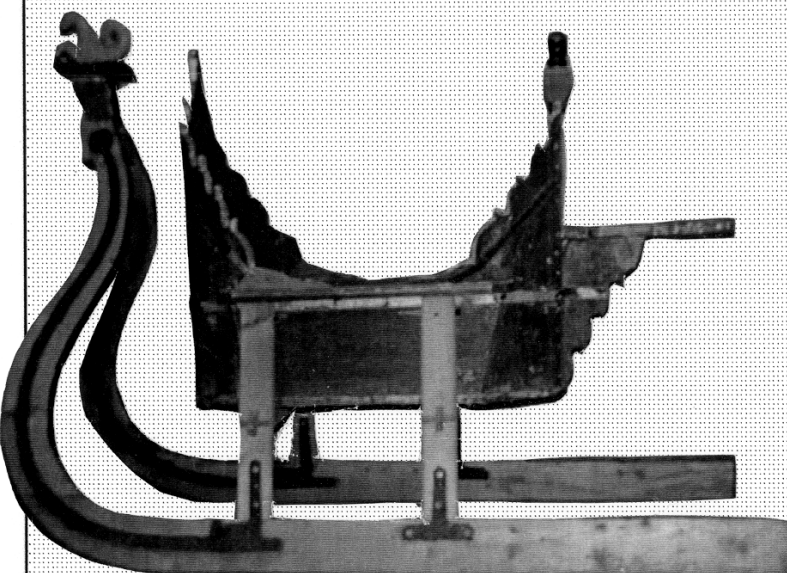
Gevraagd:

Ansichtkaarten van ijsfragmenten
incl. kaarten van schaatsend koninklijk huis.
Harry Karssies, tel. 0519518581

Gevraagd: afbeeldingen van **klompschaatsen** (op ansichtkaarten, in kinderboeken, enz.). Niko Mulder, 0320-251663.

Te koop: Amelander arreslee
prijs f 1100,-
bakje is authentiek, onderstel is vernieuwd
ijzerwerk is origineel, boegbeeldje zeepaardje
geheel moet opgeknapt worden

Harry Karssies tel. 0519518581

Gevraagd:

- Zo win je de 11-stedentocht - Bert Witte - Cartoons - Mondria 1988 (71 pag.)
- Mijn tocht - Willem de Haan - Boalsert 1987 (48 pag.)
- De veertiende Elfstedentocht op woensdag 26 februari 1986 door de ogen van een toerrijder; verslag van een belevenis - Klaas Roelof de Poel - 1986 (124 pag.)

Matthy van Klaveren, 0251-241492

Westfriesse schaatsen (vervolg)

Op mijn oproep over Westfriesse schaatsen in het vorige Poolsterbulletin is gereageerd door - hoe kan het ook anders - Teun Sluis uit Venhuizen. Teun heeft, denk ik, wel de meest uitgebreide en meest gevarieerde verzameling van Westfriesse schaatsen in Nederland. Maar bovendien heeft hij als Westfries onder de Westfriesen ook de nodige kennis van deze schaats.

Wat betreft de beschilderde initialen op de hals van de houten vertelt Teun dat de initialen vooral werden aangebracht door rijke eigenaars.

Deze van initialen voorzien schaatsen zijn dan ook vrijwel altijd fraai uitgevoerd. Het verhaal gaat, aldus Teun Sluis, dat de initialen ook een praktisch nut hadden. Namelijk als de schaatsers-van-stand een middag op baan of

vaart hadden vertoefd, werd hun sportieve prestatie afgesloten met een bezoek aan het café. De schaatsen werden dan afgegeven aan de bar of opgehangen aan een stok of een haak. En als de heren dan tot een zekere diepte in het glaasje hadden gekeken, kon de kroegbaas aan de hand van de initialen de schaatsen aan de rechtmatige eigenaar teruggeven. De initialen K.B.Dzn, O.K. en J.F. staan voor de eigenaren Klaas Bulker Dirkzoon, Okke Krul en Jaap Feller (uit Oterleek).

Bij de duurdere Westfriesse schaatsen komt de gesmede toonleerdorogang op het ijzer voor. Mocht het houtje breken dan zat het ijzer toch nog vast aan het hout, omdat het leer beide onderdelen bij elkaar hield. En het beste leer is varkensleer.

Wat de ouderdom betreft, is Teun van mening, dat Westfriesse schaatsen tot rond 1870 gemaakt zijn. Nu is het met de bepaling van de ouderdom van schaatsen altijd een hachelijke zaak. Wij hebben als verzamelaars snel de neiging schaatsen ouder te dateren dan ze zijn. Immers hoe ouder, hoe unieker. Toch is er ondersteuning voor deze datering van Westfriesse schaatsen:

- a. in de vele kranten die ik op verkoopadvertenties heb nagelezen (Alkmaarsche Courant, Hoornsche Courant, Enkhuizer Courant, Schager Courant) kom ik na 1870 nooit Westfriese schaatsen tegen;
- b. vanwege de geografische ligging van Noord-Holland is de invloed van Friese schaatsmodellen op die in Noord-Holland groter dan bijv. modellen in Zuid-Holland, die langer blijven bestaan.

Dit wil natuurlijk nog niet zeggen dat er na 1870 geen enkele Westfriese schaats meer is gemaakt, maar het model is dan al als algemeen model in West-Friesland uit de mode.

Wiebe Blauw

Poster t.g.v. de IJs- en Wintersporttentoonstelling van 20-27 dec. 1905 in Enkhuizen. Georganiseerd "vanwege het District Hoogkarspel van den Ijsbond Hollandsch Noorderkwartier".

Tja, daar hadden Wiebe en Teun natuurlijk wel bij willen zijn in "De Doele". Reken maar dat er mooie Westfriese schaatsen tussen hebben gezeten!

Deze poster is onlangs geveild en voor een hoop geld bij het Zuiderzee Museum in Enkhuizen terechtgekomen. Daar is ie wel op z'n plaats, lijkt me. (NM)

Stempelkaart (4) Op de "Stempelkaart" laten verzamelaars hun sporen na. De vragen zijn standaard. De antwoorden hopelijk niet.

- Naam: Ad Gras
De Aak 87
7701 LG DEDEMSVAART
0523-613726
- Beroep: ambtenaar grondzaken/landmeter.
- Verzamelaar: vanaf het moment dat ik een paar mooie kinderschaatsen wilde kopen en keer op keer te horen kreeg dat die niet meer gemaakt werden. Dat was in 1985.
- Lid Poolster: sinds 1985.
- Topschaats: 1 paar nieuwe Batavus doorlopers van aluminium en in de originele verpakking. (Het heeft nog wel wat moeite gekost om deze te bemachtigen).
- Topstuk boek: magazine Cacaofabriek De Zaan, 1965 nr. 1. Speciaal gewijd aan de Elfstedentocht 1963. De tekst is in het frans, duits en engels. De foto's zijn in kleur.
- Topobject: ansichtkaart van Urk, gestempeld op 4 maart 1929. Op 3 maart 1929 schaatste mijn vader Zaandam-Enkhuizen-Urk v.v. Als bewijs en als herinnering deed hij deze kaart in Urk op de post.
- Belangstelling: kinderschaatsen, reclame-affiches en ijstradities
- Kouwe drukte: het cement van de verzamelkring. De eerste uitgave met plezier gelezen en bewaard. Zo doorgaan, proberen er iets moois van te maken, voor nu en voor later.
- De Poolster: groep hobbyisten die veel voor elkaar en voor derden betekent, en nog meer kan betekenen. Hoogtepunt moet de eerste zaterdag van oktober worden en blijven.

Stempelkaart (5)

Naam: Simon Verschueren
Polaris 28
5505 TH VELDHOVEN
040-2537320

Beroep: technisch specialist kunststofmatrijzen en stempels.
Gepensioneerd per 1 april 1998, momenteel met VROM-regeling.

Verzamelaar: sinds medio 1986

Lid Poolster: 1992

Topschaats: geen echte toppers in de zin van museumstukken, maar in mijn verzameling wel een Bergambachter krulschaats uit ± 1700 en een Linschoter krulschaats uit ± 1750. Allebei niet geheel gaaf maar aangetast door de tand des tijds.

Topstuk boek: geen. Wel wat boeken als naslagwerk.

Topobject: Maastrichts aardewerk bordje met afbeelding van ijsvermaak, ca. 1850 van P. Regout.

Belangstelling: alles wat met ijs en ijsvermaak te maken heeft, echter niet als verzamelobjecten. Als verzamelaar gaat mijn voorkeur uit naar houten schaatsen in het algemeen.

Kouwe drukte: ik ben blij dat het er van gekomen is om dit uit te geven. Het verhaal van Bart van de Peppel over de "Heulenaars" komt als geroepen. Ik heb er zelf een paar gekregen, dus weet de maker en plaats van herkomst nu ook (dit blijkt een misvatting, zie art. over Heulenaars, red.)

De Poolster ik hoop dat de leden d.m.v. onderlinge uitwisseling via het clubblad wat meer informatie over het verzamelgebied te weten komen en er een vastere band ontstaat.

Ideeënbus

Met opmerkingen of voorstellen over zowel het bulletin als "De Poolster" zelf

N.a.v. het voorstel van Gerard Mingelen (maak eens propaganda voor De Poolster - zie nr. 1, red.).
Misschien is het mogelijk een standaard propaganda A4-tje over De Poolster te ontwerpen, met daarop de nodige informatie. De info is dan overal gelijk en kan bijvoorbeeld bij een expositie worden gebruikt.

Ad de Boer

Jaar in jaar uit waren ze nodig om de aandacht te trekken, de fantasie te prikkelen en de kooplust op te wekken. Schaatskooplust wel te verstaan. Begin december, omstreeks die tijd kwamen ze terug van de donkere winkelzolder in het heldere daglicht. Eerste welkom was een kritische blik van de winkelier, gevolgd door een kleine schoonmaakbeurt. De schade van het vorig jaar viel altijd mee. Hoogstens een paar waterkringen extra of wat plakbandscheuren erbij. En dan hup, daar hingen ze weer aan die kille, vochtige etalageruit. Of stonden in de etalage, vastgeplakt op een dikke plaat karton. Totdat je het voorjaar begon te ruiken. Dan keerden ze terug naar de donkere, stoffige zolder boven de winkel. Jawel, die droom-affiches van oude schaatsfabrikanten. Zie er anno 1998 maar eens aan te komen!
Droom of werkelijkheid: een kalender voor het laatste jaar van deze eeuw of voor het jaar 2000 met de mooiste reclame-affiches van oude schaatsfabrikanten. Een kalender om in te lijsten!
Ik heb geen flauw idee of er genoeg affiches zijn, of de bereidheid er is om deze beschikbaar te stellen en of het financieel haalbaar is. Is er iemand in ons midden voor goed advies?

Ad Gras

Mijns inziens zou De Poolster zich meer naar buiten moeten richten. Een bijeenkomst van een dag, met 's morgens een intern karakter (zoals nu) en 's middags een extern karakter, waarbij anderen kennis kunnen maken met de vereniging, de verzamelaars en de schaats. Eventueel kunnen bezoekers materiaal meenemen om te laten zien of te verkopen. Misschien kunnen bezoekers ook kopen. Zo'n treffen krijgt daardoor een wat commercieel tintje, maar is dat echt bezwaarlijk?

Minne Nieuwhof

Ideeënbus (vervolg)

De heer Nieuwhof uit Bennekom heeft toegezegd dat hij op de bijeenkomst van 3 oktober graag toelichting wil geven op door ons meegebrachte tegels. Ik stel voor dat we daar (dankbaar) gebruik van maken.

Niko Mulder

In café-restaurant "De Skeeve Skaes" op de Jaap Edenbaan in Amsterdam hangen de balken vol met afdankertjes en vind je o.a. de voormalige collectie van Dick Offerman aan de wand. Smullen is dat! Afslag Watergraafsmeer vanaf de A10, parkeergelegenheid plenty. U begrijpt waar ik (letterlijk) naar toe wil: het café (met achterzaal) is groot genoeg voor onze jaarlijkse bijeenkomst!

Niko Mulder

Koek-en-zopie

In (de) koek-en-zopie worden nieuwtjes uitgewisseld. Zo gaat dat al eeuwen op het ijs en nu ook in ons bulletin.

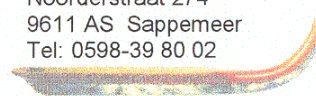
De verzameling Metselaar (zie advertentie in bulletin 1) is overgegaan in handen van onze voorzitter Matthy van Klaveren. Het gaat om ± 125 paar schaatsen. Matthy heeft er nog wel werk aan. Ze moeten allemaal worden nagelopen, aangezien ze in een schuur hebben gehangen. Ter zijner tijd zal hij de collectie uitstellen en bezoekers ontvangen.

Ik ben in het bezit van het boekje: "List of Sport Museums in the World". Als het zo uit komt kun je me altijd bellen voor informatie.

Teun Wanink

Misschien inmiddels al weer oude koek: het Verzamelers Platform heeft ons (De Poolster) uitgenodigd een promotiestand te bemannen in de Jaarbeurs in Utrecht op 4 en 5 april. Gerard Mingelen, Bart van de Peppel en Niko Mulder nemen de honneurs waar.

Stichting "Groninger Schaatsmuseum"
Noorderstraat 274
9611 AS Sappemeer
Tel: 0598-39 80 02

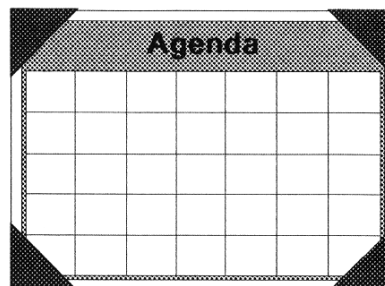
Scheuvelen ! Scheuvelen !
Aalmaal op 't ijs !
D'aine is **jong** en d'andere is gries

Dit is het logo van het "Groninger Schaatsmuseum", waarover in de vorige Koek-en-zopie al werd bericht. De heer Kampinga schrijft half januari: 'Inderdaad ben ik bezig met het oprichten van dit museum, dat is onder gebracht in de Stichting "Groninger Schaatsmuseum", waarvan ik een van de oprichters ben. Bouwkundig ben ik intern rond en houdt mij nu bezig hoe ik e.e.a. het beste en smaakvolst kan inrichten. Het streven is om er dit jaar mee klaar te komen.'

Publicaties

De afgelopen slappe winter werd gecompenseerd door een kruierende berg publicaties over ijsvermaak. Een overzicht:

- IJsvrij, Max Dohle, 188 blz. ISBN 9053336087, f 24,90
- Schaatsen '98 (magazine), div. schrijvers, 130 blz. f 9,75
- Schaatsseizoen '96-'97, Hedman Bijlsma e.a., 544 blz. f 42,50
- IJspret & ijsleed, Ron Couwenhoven en Henny Korver, 159 blz. ISBN 9055014796, ± f 25,--
- 475 Schaatsvragen, Ron Couwenhoven en Henny Korver, 160 blz. ISBN 9055014826, ± f 20,--
- Oranje op Olympisch ijs, Marnix Koolhaas en Huub Snoep, 255 blz. ISBN 9060764293, f 47,50
- Literaire ijspret (schaatsverhalen), div. schrijvers, 124 blz. ISBN 9068062778, f 16,90
- Schaatstoertochtwijzer (4e editie), gratis uitgave van KNSB en ANWB, 40 blz. Verkrijgbaar bij ANWB.
- 16 Fryske winter ferhalen, div. schrijvers, 152 blz. ISBN 9033014831, f ???
- Effect, o.a. J.O. Koss, 240 blz. ISBN 9038906617, f 29,90
- Elfstedentocht (roman), Sietse van der Hoek, 116 blz. ISBN 9029520884, f 27,50
- De Elfstedentocht - een hele toer, Leo van Houten, 353 blz. ISBN 9090110836, f 49,50 Telef. bestellen: 072-5114021
- Het Elfstedenspel, Nova Carta BV Amsterdam. f 29,95 VVV-Fr.
- It readbaaijen boekje (Friese en Nederlandse Elfstedengedichten), div. schrijvers, 37 blz. Geen ISBN, f 12,50
- Op naar Bartlehiem, Rinus Rasenberg, CD met 11 Elfstedentochtlidjes (incl. songteksten). PRCD 98001 f 29,95
- Onder nul, Henk Raaff, 128 blz. ISBN 9025424457, f 27,50
- Bij Dokkum om naar Leeuwarden, Zus Wassenaar e.a., 109 blz. f 18,20 op rek. 322932351 tnv J. Wassenaar, Rabo, Gorredijk.
- De 40 mooiste schaatstochten van Nederland, 60 blz. Gratis reclame-uitgave van Mars, Postbus 81, 5460 AB Veghel.
- Wind, zweet en scheuren (Elfstedentocht), Dick Hoekstra, 173 blz. ISBN 9065230963, f 29,50
- De wind in de rug (Elfstedentocht), Henk van Dorp (KNMI), 85 blz. ISBN 9039621260, f 14,90
- De koude erfenis, Hylke Speerstra, 191 blz. ISBN 9025415318, f 34,90
- Goud! Nagano in beeld, extra editie van Panorama. f 4,95

De rubriek Agenda houdt je op de hoogte van exposities, boekpublicaties e.d. op winters gebied, voor zover bekend bij de redactie.

Alle tips zijn welkom, zeker die uit je eigen buurt!

zat. 9 mei **Excursie door Wergea** (zie pag. 6)

Mei Deel 3 van "Duizend jaar weer, wind en water in de lage landen" van J. Buisman zou deze maand moeten verschijnen bij uitgeverij Van Wijnen in Franeker.

zat. 3 oktober **Jaarlijkse Poolsterbijeenkomst** vrijhouden a.u.b.

Terugblik

De expositie van René Diekstra in Museum De Koperen Knop in Hardinxveld-Giessendam is druk bezocht. 3500 bezoekers wisten van half januari tot begin maart hun weg te vinden. En dan was het museum op 's zondags nog niet eens open ...

Tegen het einde van de tentoonstelling heeft René een dag schaatsen e.d. van bezoekers getaxeerd. Daar was veel publiciteit aan gegeven en gaf dus een hoop extra aanloop. Het waren natuurlijk niet allemaal topstukken die werden meegebracht, maar al met al vond René het in ieder geval heel geslaagd. (NM)

In de kerstvakantie ben ik maar eens naar de expositie van Hotsma in "De Trije Grietenijen" in Grouw gegaan. Een hele omweg, maar niet verkeerd! Er hing bijvoorbeeld een heel fraaie oorkonde, die ooit is toegekend aan de fa. Hoekstra, IJlst. Jammer dat Hotsma er die dag zelf niet was voor wat extra tekst en uitleg over de "Wergeaster reedmakers", maar dat wordt zaterdag 9 mei (zie bladzijde 6) nog wel rechtgetrokken, neem ik aan. (NM)

Van de redactie

Kouwe Drukke is een uitgave van "De Poolster", verzamelkring van winterse objecten. Verschijnt drie maal per jaar. Losse nummers vijf gulden (incl. verzendkosten).
Misdrukken, bezorgfouten of iets dergelijks zo snel mogelijk doorbellen a.u.b.: 0318-416489.

Redactie-adres:

Niko Mulder
Schoener 48-01
8243 XT LELYSTAD
tel. 0320-251663

Leden redactie:

Wiebe Blauw, tel. 071-5175873
Annie Broere, tel. 0316-223081
Bart van de Peppel, tel. 0318-416489

Secretariaat De Poolster:

Gerard Mingelen
Helena Verburgstraat 3
2331 EA LEIDEN
tel. 071-5310233

Voorzitter:

Matthy van Klaveren
tel. 0251-241492

Penningmeester:

Bart van de Peppel
tel. 0318-416489

Abonnement

Op 25 maart telde Bart 58 abonnees. Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht f 25,- over te maken op **gironummer 7753528**

t.n.v. B.W. v.d. Peppel - inz. Poolster
Marijkelaan 7
6721 GN BENNEKOM

Vermeld vooral - inz. Poolster - achter B.W. v.d. Peppel!

Kopij

Voor het septembernummer van Kouwe drukke moet de kopij **uiterlijk 7 augustus 1998** binnen zijn op het redactie-adres. Handgeschreven, getypt of op diskette, het is ons om het even. Kleine berichtjes kunnen ook worden doorgebeld, maar a.u.b. niet op het allerlaatste moment.

Kopieeradvice

Als je kopieën op wilt sturen ...

- laat ze maken bij vakbekwame kopieerwinkels
- bij voorkeur in **zwart-wit** op een **kleurenkopieerapparaat**; dit is wel duurder, maar verhoogt de kwaliteit van ons blad enorm
- laat afbeeldingen groter dan A5 **direct** verkleinen tot A5
- hang schaatsen op aan nylon visgaren (0,4 mm) als je er foto's van wilt maken en zorg voor een contrasterende achtergrond.

Herberg en koek-en-zopie, prent uit het boek de "Honig-Bije"

Behoort bij ISSN 1572-4476

Digitale reprint Kouwe Drukke nr. 2

Stichting "De Poolster"

B.W. van de Peppel

Marijkelaan 7

6721 GN Bennekom

tel. 0318 416489

e-mail: b.w.vd.peppel@hccnet.nl